

תאריך עדכון: 07.06.2021

שם מחלקה: תלמוד

שם ומספר הקורס: אשכנז וספרד - השפעות הדדיות

09-806-01

שם הקורס באנגלית: Halakhah in Ashkenaz and Spain - Mutual Influence

שם המרצה: ד"ר יהודא גלינסקי

סוג הקורס: סמינריון

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: שנתי

שנת לימודים: תשפ"ב

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

מטרת הקורס היא בהכרות שתי התרבויות ההלכתיות הגדולות של ימי הביניים "אשכנז" (הכולל גם את התרבות ההלכתית של צרפת) ו"ספרד" (הכולל את צפון אפריקה) ואת המפגשים ביניהם. המפגשים הם יהיו בשני מישורים: התיאורטי-לימודי וכן המעשי-פרקטי.

תוצרי למידה:

התלמידים יתנסו בקריאה רגישה וביקורתית של טקסטים רבניים מימי הביניים. הם יראו כיצד ניתן ללמוד על הקשרים בין אזורים גיאוגרפיים ותרבותיים שונים וכיצד לנתח מבחינה היסטורית והלכתית את השינויים שיש ביניהם.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

בחלק הראשון של הקורס נתמקד בהשפעות בתחום דרכי הלימוד ובצורת היצירה, כלומר בהשפעות הדדיות הקשורים לאליטה הרבנית, לומדי התורה. נתחיל בהשפעת תרבות אשכנז-צרפת על יהדות ספרד ובהמשך בהשפעת צפון אפריקה וספרד על יהדות אשכנז וצרפת. בחלק השני נעסוק במנהגים והלכות ספציפיות שהיו רלוונטיים לכל אחד ואחד וזאת בכדי להדגים את הבדלי המנהג וההלכה שהיו בין שתי התרבויות בימי הביניים.

מהלך השיעורים:

הרצאה פרונטאלית ודיון בכיתה

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת
1	התקבלות סדור ר' עמרם באשכנז וצרפת	תא-שמע, י"מ התפילה האשכנזית הקדומה: פרקים באופייה ובתולדותיה, ירושלים תשס"ג, עמ' 4-22.
2	על התקבלות "הלכות גדולות" באשכנז	תא-שמע, י"מ קליטתם של ספרי ר"ח, רי"ף והלכות גדולות בצרפת-אשכנז במאות הי"א-י"ב" קרית ספר נה (תש"מ), עמ' 423-405. גרוסמן, א' "מאנדלוסיה לאירופה: יחסם של חכמי אשכנז וצרפת במאות הי"ב-י"ג אל ספרי ההלכה של הרי"ף והרמב"ם", פעמים 80 (תשנ"ט), עמ' 14-32. אברהם (רמי) ריינר, "להתקבלותו של ספר "הלכות גדולות" בתוך: לימוד ודעת במחשבה יהודית, באר-שבע תשס"ו, עמ' 95-121 *אברהם (רמי) ריינר, "מהלכה לפרשנות רש"י והלכות גדולות" בתוך א' גרוסמן (עורך), רש"י: דמותו ויצירתו, ירושלים תשס"ט, עמ' 311-326
3	על התקבלות פרוש ר"ח באשכנז וצרפת	תא-שמע, "קליטתם של" גרוסמן, "מאנדלוסיה"
4	אי-השפעת תורת צרפת על ספרד בדורות הראשונים (ראב"ד בספר הקבלה)	י"מ תא-שמע, "שיטותיו של רבי יהודה אלמדארי על הרי"ף", בתוך פירוש שחיטת חולין רבתי לרבי יהודה אלמדארי, ירושלים: יד הרב נסים, תשנ"ג, עמ' טו-יז, כ-כג. ש"י פרידמן, "כלום לא נצנץ פירוש רש"י בבית מדרשו של הרמב"ם", בתוך רש"י דמותו ויצירתו, עורכים א' גרוסמן, ושי יפת, ירושלים תשס"ט, עמ' 403-464, בעיקר עמ' 413-403 מבוא לפירוש רבינו חננאל בן שמואל על מסכת עירובין, ירושלים קלילנד: מכון אופק, תשנ"ו. י"צ, לנגרמן, "אלגז אלתאני מן אסור והיתר" בתוך מגנזי המכון לתצלומי כתבי-היד העבריים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, ירושלים תשמ"ה, עמ' 325-329.
5	תחילת ההשפעה של חכמי צרפת בספרד – ר' מאיר הלוי אבולעפיה	תא-שמע, י"מ הספרות הפרשנית לתלמוד חלק ב, ירושלים תש"ס, עמ' 11-18.

6	השפעת חכמי צרפת על ר' יונה גרונדי והפצת תורת צרפת בספרד	תא-שמע, י"מ "חסידות אשכנז בספרד: רבנו יונה גירונדי - האיש ופועלו", גלות אחר גולה, ירושלים תשמ"ח, עמ' 165-194. -, [הנגלה שבנסתר, הקיבוץ המאוחד 1995, עמ' 50-52]. -, * הספרות הפרשנית לתלמוד חלק ב, עמ' 19-29.
7	השפעת חכמי צרפת על הרמב"ן	*שעוועל, ח"ד רבנו משה בן נחמן, ירושלים תש"י, עמ' מ-מח. * תא-שמע, י"מ הספרות הפרשנית חלק ב, עמ' 29-55 -, [הנגלה שבנסתר, הקיבוץ המאוחד 1995, עמ' 50-52] יהלום ש' "הרמב"ן ובעלי התוספות בעכו: הנרטיב ההיסטורי בדרשת הרמב"ן לראש השנה", שלם ח (תשס"ט), עמ' 100-125.
8	השפעת חכמי צרפת על הרשב"א והריטב"א	על השפעת ר"פ על הריטב"א בעקבות מחקרו של א' E. Kanarfogel, "Between Ashkenaz and Sefarad: Tosafist Teachings in the Talmudic Commentaries of Ritva," in <i>Between Rashi and Maimonides: Studies in Medieval Jewish History, Literature and Thought</i> , ed. by E. Kanarfogel, New York 2010.
9	היחס לרי"ף אצל ראשוני בעלי התוספות (המאה 12): רשב"ם, ר"ת (עדות התוספות וספר הישר), ר"י (עדות מנחם בן זרח)	פרידמן, ש"י "מתוספות הרשב"ם לרי"ף סדר נשים ומסכת חולין", קובץ על יד ח (תשל"ו), עמ' 187-226. תא-שמע, י"מ קליטתם של ספרי ר"ח". [גרוסמן, א' "מאנדלוסיה לאירופה"]
10	השפעת חכמי ספרד על ר' משה מקוצי והשפעת הרמב"ם בצרפת	גלינסקי, י' "יקום עשה ספר תורה משני חלקים - לבירור כוונת ר"מ מקוצי בכתיבת הסמ"ג", המעיין, לה (תשנ"ה), עמ' 23-31. Judah Galinsky, "The Significance of Form: R. Moses of Coucy's Reading Audience and his Sefer ha-Mizvot," <i>AJS Review</i> 35 (2011), 293-321 Haym Soloveitchik, "The Halakhic isolation of the Ashkenazic community", <i>Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts</i> , 8 (2009) 41-47
11	השפעת חכמי ספרד על	*זוסמן, יעקב "מפעלו המדעי של פרופסור א"א אורבך",

הראב"ה ור' יצחק אור זרוע ועל דרכם של חכמי אשכנז	בתוך אפרים אלימלך אורבך, ביו-ביבליוגרפיה מחקרית, מוסף מדעי היהדות 1 (תשנ"ג), עמ' 33-55. Haym Soloveitchik, "The Halakhic isolation"
12 השפעת חכמי ספרד על בית מדרשו של מהר"ם מרוטנברג	אורבך, א"א בעלי התוספות, ירושלים תש"ס, עמ' 560- 553 Haym Soloveitchik, "The Halakhic Isolation"
13 על בואו של הרא"ש לטולדו ומגמת הספרים שהוא כתב (תוספות הרא"ש ופסקי הרא"ש)	א"ח פריימן, הרא"ש וצאצאיו, ירושלים תשמ"ו, עמ' כה-כו. י"ד גלינסקי, "הלכה, כלכלה ואידאולוגיה בבית מדרשו של ה' י"מ תא-שמע, "רבנו אשר ובנו ר' יעקב בעל הטורים; בין אשכנז לספרד", פעמים 46-47 (תשנ"א), 91-75. י"ד גלינסקי, "הרא"ש האשכנזי בספרד: תוספות הרא"ש", "פסקי הרא"ש", ישיבת הרא"ש", תרביץ, עד (תשס"ה), עמ' 389-421 רא"ש בטולדו", ציון עב (תשס"ז), עמ' 387-419
14 בני הרא"ש בספרד: ר' יהודה בן הרא"ש והשפעתו על יהדות קסטיליה ר' יעקב בן הרא"ש, ספריו והשפעתו על יהדות קסטיליה	מבוא לשו"ת זכרון יהודה מהדורת מכון ירושלים י"ד גלינסקי, "על מורשתו של ר' יהודה בן הרא"ש, רבה של טולדו: פרק בחקר ספרות השו"ת של חכמי ספרד הנוצרית", פעמים, 128 (תשע"א) 175-210 י"ד גלינסקי, "ארבעה טורים והספרות ההלכתית של ספרד במאה ה-14: אספקטים היסטוריים, ספרותיים והלכתיים", חבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, רמת גן תשנ"ט,
15 ספרים שנעזר בהם לחקר הבדלים שבין אשכנז וצרפת בתחום המנהג וההלכה	ספר מנהיג לר' אברהם בן נתן הירחי סמ"ג לר' משה מקוצי שו"ת הרא"ש, פסקי הרא"ש ארבע טורים מצוות זמניות ואבודרהם
16 הצגת הנושא: הבדלי מנהג והלכה: בין אשכנז וספרד (בעקבות ספרו של זימלר).	H. J., Zimmels, <i>Ashkenazim and Sephardim: Their Relations, Differences, and Problems as reflected in the Rabbinical Responsa</i> (Jews' College Publications), London: Oxford University Press, 1958
17-18 ענייני אורח חיים א: ציצית בטלית של פשתן ברכות התפילין כיבוד הבית בשבת	

	ענייני אורח חיים ב : פיוטים באמצע תפילת הקבע אמירת קדיש יתום הזכרת נשמות	19-20
	ענייני יורה דעה א : ענייני טרפות פת נוכרי (פת עכו"ם)	21-22
	ענייני יורה דעה ב : דיני ריבית סתם יינם	23-24
	ענייני אבן העזר : חרם דר"ג יבום וחליצה	25-26
י"מ תא-שמע, "קטע מדרשה לא ידועה לרבנו אשר ב"ר יחיאל", קרית ספר סג (תש"נ-תשנ"א), עמ' 1329-1330.	ביקורת הרא"ש על מכובדי ספרד ונושא של חיבוב מצוה	27
א' וסטרייך, "הכרעות שיפוטיות של הרא"ש בספרד", מחקרים בהלכה ובמחשבת ישראל מוגשים לכבוד הרב פרופ' מנחם עמנואל רקמן, ירושלים תשנ"ד, עמ' 182-157	סוגיית ההענשה בספרד	28

ג. דרישות קדם:

לא.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

נוכחות והשתתפות בשיעורים. מבחן בסוף השנה. בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים, שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל חמש הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת, ולא יקבל ציון בקורס.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

ציון מספרי המורכב מן הציון של עבודה סמינריונית שמהווה 100% של הציון בקורס.

ו. ביבליוגרפיה:

קריאה מומלצת:

1. יצחק זימר, "מנהגי אפייה בקהילות אשכנז בימי הביניים", ציון סה (תש"ס), עמ' 141-162.
2. חיים סולוביצ'יק, הלכה כלכלה ודימוי-עצמי: המשכונאות בימי-הביניים, ירושלים תשמ"ה.
3. ח' סולוביצ'יק, היין בימי הביניים, ירושלים תשס"ח, עמ' 137-166.
4. ח' סולוביצ'יק, יינס, תל-אביב 2003.
5. יעקב כץ, בין יהודים לגויים, ירושלים 1961.
6. משה עמאר, "דיני סירכות הריאה - מקורם והתפתחותם", דיסרטציה, אוניברסיטת בר-אילן רמת-גן, תשנ"ח.
7. עדיאל שרמר, "שיקול דעת הלכתי: פלוגת הריאה ומחקר ההלכה הביקורתי", דיני ישראל, כח (תשע"א), עמ' 97-143.
8. H. J., Zimmels, *Ashkenazim and Sephardim: Their Relations, Differences, and Problems as reflected in the Rabbinical Responsa* (Jews' College Publications, London: Oxford University Press, 1958).